„LERUITUL“ MIRESEI LA CĂLĂȚELE (JUDEȚUL CLUJ)

de

VIRGIL MEDAN

La Călățele, în apropierea masivului montan Vlădeasa, ca peste tot în spațiul nostru etnic pe unde repertoriul nupțial se menține încă viguros, cîntecul miresei marchează un moment crucial în desfășurarea unui complex de obiceiuri rituale prin care se ceremoniază în fapt căsătoria.

Potrivit unui străvechi protocol, mireasa așteaptă, „gata de drum“, momentul sosirii alaiului ce vine cu mirele în frunte spre a merge împreună la cununie. Alaiul sosește, dar este oprit în fața porții, conform îndelungatei tradiții. După terminarea colăcăriilor la poarta miresei, mirele însoțit de grăitorul său (adevărat purtător de cuvînt), trebuie să intre în casă și să scoată mireasa afară. În acest timp, însă, prietenele miresei, druștele, se adună în jurul ei și *o leruiesc*, deci dau glas cîntecului miresei, cunoscutului cîntec de despărțire prin măritiș, același în toate zonele noastre etnoculturale și totuși atît de diferit de la o zonă la alta, de la o localitate la alta. Mirele pășește întins iar mireasa așteaptă. La auzul cîntecului de leruit, mirele și grăitorul sînt obligați să se oprească la ușă, dar uneori pentru orice eventualitate și, mai ales, pentru ca vreun mire prea grăbit să nu întrerupă cîntecul de taină, ușa este zăvorîtă pînă cînd se încheie interpretarea acestei splendide plăsmuiri sincretice, rezultată dintr-o arhaică și osmotică fuzionare a melodiei și versului. Abia după ce s-au stins ultimele sunete ale cîntecului, mirele are voie să pătrundă în cameră, iar grăitorul rostește frumoase cuvinte de iertăciune în fața părinților miresei, momente în care lacrimile de bucurie și lacrimile de regret se contopesc, căci mireasa pleacă definitiv din casa familială a părinților ei, iar în statutul său social, ca și în cel al mirelui de altfel, apar mutații radical diferite, asupra cărora nu insistăm prea mult aici, ele fiind îndeobște cunoscute. Sentimentele de bucurie și de regret, în aparență contradictorii, au în acest context justificări raționale, subliniate cu vigoare de întreg repertoriul bogat al acestui ritual de trecere, atît de unitar în structurile și funcțiile sale pe foarte largi spații intercontinentale. Dar tocmai pentru că o cunoaștere în detaliu a întregii fenomenologii pe care o presupune repertoriul nupțial are nevoie de cît mai multe date concrete pe care să se sprijine, cu cît mai numeroase particularități lo-

https://biblioteca-digitala.ro

cale menite a releva diversitatea în unitate pe întreg ansamblu repertorial, oferim tiparului și prin aceasta specialiștilor, două variante ale cîntecului de *leruit mireasa* din Călățele, localitate situată pe un afluent al Crișului Repede.

Iată cele două variante ale cîntecului de leruit, înregistrate de la subiecți autentici, deci de la țărănci, în localitatea Călățele.

Mg. 529 e

Inf. *Floare Vușcan*, 72 ani
20 IX 1961, Călățele.

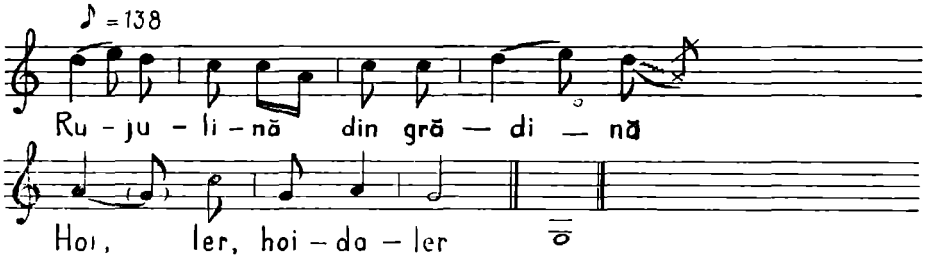

Rujulină, din grădină,
Ce-ai sîlit de-ai înflorit,
Ori soarele te-o priptit,
Ori vreme ți-i s-o dinit,
Vreme de căsătorit.
Cotă, goge, pin inel,
De vezi mnire tinerel.

Care-i maica mniresî,
Să die-n colțu mesî
Și să roge către sore,
Să țiie zuuca mare,
C-are-o șiică călătoare,
Călătoare păste munți.
La părinți necunoscuți.

În timpul înregistrărilor pe care le efectuam, informatoarea ne-a asigurat că: „Asta-i din bătrîni, o cîntam pă cînd eram fată tînără și io am învățat-o di la fete mai mari ca mine". Opinia informatoarei era că tinerele nu o mai știu în sat, că acest cîntec nu prea mai este auzit la nunțile care se fac în ultimul timp. Dar peste cîteva ore aveam să mai înregistrăm încă o variantă de la un grup de cinci neveste, toate între 25—30 de ani, originare din Călățele, rude și prietene între ele, avînd numeroase ocazii de a cînta la nunți împreună și acum după ce s-au măritat, fiind mîndre că în fetie au leruit multe mirese.

Mg. 529 h

Inf. *C. Todoruț, M. Vușcan, M. Petri, L. Petri, V. Cîmpian.*
20 IX 1961, Călățele

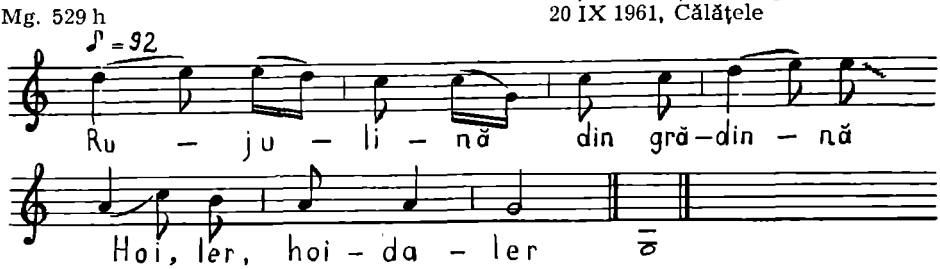

https://biblioteca-digitala.ro

Rujulină, din grădină,
Ce-ai sîlit de-ai înflorit,
O'soarile te-o priptit,
O'vreme ţî s-o dinit,
Vreme de căsătorit?
— Soarele nu m-o priptit,
Că vreme mni s-o dinit,
Vreme de căsătorit.
— Cotă, goge, prin inel
Şi vezi mnire tinerel;
Cotă, goge, pîn colac
Şi vezi mnire de găzdac.
Ia-ţi, mnireasă, zîua bună,
Di la tată, di la mumă;
Di la fraţi, di la surori,
Di la grădina cu flori;
Di la fir de busuioc,
Di la ficiorii din joc;
Di la fir de tămîiţă,
Di la fete din uliţă.

Nevestele cîntăreţe m-au asigurat prin cuvintele: „Asta o ştim de la bătrîni, îi din moşi-strămoşi". Deci, ca şi la prima variantă, informatoarele sînt conştiente de marea vechime a acestor cîntece. Scrutarea atentă a acestor două cîntece în elementele lor constitutive — melodie şi vers — confirmă neîndoielnica vechime a ambelor variante. Într-o maximă economie de spaţiu, vom încerca o fugară trecere peste atît de numeroasele şi feluritele aspecte care vizează valoarea estetică şi spectaculară a acestor cîntece, fără să trecem neobservate unele detalii în stare să releve tocmai nebănuita lor vechime.

Înainte de toate, caracterul arhaic al melodiei este cît se poate de evident. Circumscrisă cîmpului sonor al hexacordului indoeuropean major mi[2] — sol[1], melodia se profilează într-un contur care, în mersul său descendent, alunecă uşor secvenţial şerpuind melismatic pe valorile ritmice ale giusto silabicului cu pronunţată tendinţă spre o rubatizare reţinută. Aerul solemn pe care îl degajă aceste cîntece nu este generat numai de structurile tonal-modale sau metro-ritmice amintite mai înainte, ci şi de foarte îndelungata lor interpretare colectivă în contextul ştiutelor manifestări magico-ritualice strîns legate, din totdeauna, de momentele întemeierii căsniciilor. Forma arhitectonică este de o simplitate care nu poate fi privită decît tot ca un indiciu sigur al marii vechimi pe care îl trădează aceste melodii. Rîndul melodic *A* corespunde fiecărui vers din textul care se cîntă, urmat fiind într-o organică sudură de refrenu *B*, atît de înrudit cu refrenul multor colinde din bogatul repertoriu românesc. Forma arhitectonică a cîntecului de *leruit mireasa*, prin pronunţatele sale înrudiri cu colindele, sugerează o posibilă interpretare antifonică, pe două grupuri feminine, aidoma modului de interpretare antifonică a colindelor[1]. Dar, deşi variante melodice ale acestor cîntece au mai fost atestate prin apropierea Călăţelelor, interpretarea antifonică nu a fost atestată ca fiind proprie, prin împrejurimi, decît pentru colinde. Potrivit cercetărilor efectuate pînă în prezent, se pare că valea Călatei[2] este limita estică a răspîndirii cîntecelor de *leruit mireasa*. Singura localitate din judeţul Cluj unde mai este atestat cîntecul de leruit, este comuna Săcueu[3],

[1] Virgil Medan, *Interpretarea antifonică a colindelor*, în *Samus* II, Dej, 1979, p. 73.
[2] Traian Mîrza, Ilona Szenik, Gheorghe Petrescu, Zamfir Dejeu, Mircea Bejinariu, *Folclor muzical din zona Huedin*, Cluj-Napoca, 1978, p. 91.
[3] *Ibidem*, p. 92.

https://biblioteca-digitala.ro

dar aceasta se situează ceva mai la vest, pe valea Sebeșului, aproape de granița cu județul Bihor, unde *leruitul miresei* cunoaște o largă răspîndire. În timp ce Béla Bartók[4] n-a descoperit nici o variantă a acestor cîntece, în culegerea lui Traian Mîrza din Bihor[5] leruitul miresei este atestat în următoarele localități: Ioșia (125), Sîntandrei (126), Cheresig (127), Miersig (128), Sititelec (132), Dicănești (133), Hidișel (134), Vintere (135), Calea Mare (137), Haieu (138), Chistag (139), Săbolciu (140), Lugașu de Sus (141), Aștileu (142), Josani (143), la care se mai adaugă încă două cîntece de acest fel publicate de folcloristul clujean anterior[6], de la Betfia (p. 13) și o variantă de la Cheresig (p. 12). Față de structura refrenului propriu cîntecelor de la Călățele *„Hoi, ler, haida ler"*, Mîrza surprinde încă 16 variante ale aceluiași refren, publicate în cele două volume cu folclor bihorean, din care extragem:

Hoi, aler, aler, fetiță (nr. 143)
Hoi, da ler da ler mireasă (132); nu e oare: d-aler, d-aler, mireasă?
Hoi, hoi aler fetiță, ler mă (141)
Hoi, hoi, da ler, daler mireasă (126); eventual: d-aler, d-aler?
Hoi, hoi ler și da ler rojiță (134); eventual: d-aler rojiță.
Hoi, hoi, lerunda, Ler cu mireasa (137)
Hoi, hoi, lerunda, ler mireasa (138)
Hoi, hoi, lerunda, ler fetiță (p. 13)
Hoi, hoi, lerunda, Lerui fetița (139)
Hoi, ielorda, ielor, ielor fiicuța (127) și (p. 12)
Hoinam și daler mireasă (135)
Lerui ler și iarăș leru (128)
Oi, hoi, lerunda, ler fetiuță (142)
Oi, lerunda, ler mireasă (125)
Oi, hoi, lerunda, lerui mireasă (140)
Oi, hoi, lerunda, lerui fetiță (133)

Și Traian Mîrza a întocmit un tabel al acestor refrene[7], urmărind numărul de silabe pe care îl cuprinde fiecare, de la 5 la 13. Pare ciudat, însă, că din întreaga listă a refrenelor de mai sus, extrase din publicațiile sale, numai al zecelea apare în lista sa, vrînd să exemplifice refrenul cu 11 silabe. De unde or fi oare celelalte refrene în care apare cuvîntul ler? Să existe printre manuscrisele sale cîntece bihorene pe care nu le-a supus tiparului și care să cuprindă atari refrene? Sau au fost inventate de autor cu scopul de a-și argumenta ipoteza sa privitoare la marea varietate a numărului de silabe din aceste refrene? Nu părea a fi în practica lui Mîrza să recurgă la asemenea artificii. Viitoarele cercetări vor elucida ca-

[4] Béla Bartók, *Cîntece poporale românești din comitatul Bihor*, București, 1913.
[5] Traian Mîrza, *Folclor muzical din Bihor*, București, 1974. În paranteze indicăm numerele cîntecelor din volum.
[6] *Idem, 101 cîntece și melodii de joc de pe Crișuri*, Oradea, 1968. Celor două piese din această culegere la care ne referim le indicăm pagina, nefiind numerotate.
[7] *Idem, Folclor muzical din Bihor*, p. 51.

https://biblioteca-digitala.ro

zul. Mîrza arată, pe bună dreptate, că „într-o zonă centrală pe parte de mijloc a Bihorului, cîntecul de nuntă primește și o denumire împrumutată din materialul lexical al acestor refrene: *leruitul, aleruitul, lerumdatul* și *hoinălitul miresii*"[8].

Ținem să precizăm că acest cuvînt *leruitul* sau *aleruitul* cu toate variantele sale, este generat de refrenul în care apare, într-un fel sau altul, termenul *ler*, refren care, așa cum am arătat și mai sus, survine după fiecare vers cîntat, ca în unele colinde nu numai din partea locului, ci de pe întinse spații etnoculturale, demonstrînd marea unitate structural funcțională a unui bogat repertoriu cu numeroase implicații magico-rituale din spiritualitatea noastră de profunde obîrșii. Nu ne propunem să reluăm, în acest context, discutarea refrenelor în care apare cuvîntul *ler*[9]. Vrem doar să atragem atenția că, dacă încercările de a-l pune în legătură cu numele împăratului Aurelian[10] sînt realmente nefondate, nici încercarea de a explica cuvîntul ler printr-o filieră bisericească, din bizantinul *Aliluia*, fie și într-o ipostază rotacizată, nu are mai mari șanse de convingere pentru simplul și elocventul motiv că atît cîntecul acesta de *leruit mireasa*, cît și toate colindele autentice în care apare refrenul *ler* sînt precreștine. Iar dacă sînt precreștine, sînt preistorice. Dacă totuși s-ar putea demonstra raporturi de înrudiri și similitudini între al nostru *ler* și ebraicul *Aliluiah* adaptat și psalmodiei creștine, ele nu pot fi privite decît ca provenind dintr-un ancestral cult solar de mai largă răspîndire, altădată, pe întinsele spații geografice ale bazinului mediteranean, locul unde s-au plăsmuit marile sinteze culturale: pelasgă, tracă, egipteană, miceniană, greacă, romană[11] etc. Fără înțelegerea sensurilor exacte ale cuvintelor Ali, Eli, Ili etc. nu se poate avansa întru înțelegerea cuvîntului nostru *ler*, decît la modul impropriu, superficial. Am adăuga, chiar cu stăruință, că, în vederea așezării acestui demers pe un făgaș mai fertil, această ipoteză nici n-ar mai trebui eliminată din cercetările care se vor întreprinde pe viitor. Noi vom relua aceste idei într-un studiu consacrat colindelor din Transilvania. Oricum, *leruitul miresei* de la Călățele și din întreg bazinul Crișului Repede, nu numai că nu poate fi rupt de *leruitul colindelor*, dar nu poate fi ignorat faptul că leruitul se practică și la morți[12]. Or, *leruitul mortului* reprezintă tot o manifestare magico-rituală legată de cultul soarelui, întrucît în localitățile Buciumi și Bodia din jud. Sălaj, cîntecul acesta îndeplinește exact funcția pe care o are, în alte zone etnoculturale, *cîntecul zorilor*[13] la morți. Firește, nu se poate face abstracție de faptul că cele două sate unde se mai *leruiesc morții* sînt destul de aproape de Călățele și chiar de întreg bazinul Crișului Repede, dar important de subliniat ni se pare, însă, că „într-o epocă mai îndepăr-

[8] *Ibidem.*

[9] Monica Brătulescu, *Colinda românească*, București, 1981, p. 87, v. și nota 409.

[10] Eroarea pornește chiar de la Dimitrie Cantemir. v. *Hronicul vechimei romano-moldo-vlahilor*, p. 34.

[11] Nicolae Densușianu, *Dacia Preistorică*, București, 1913; Iosif Constantin Drăgan, *Noi Tracii*, Craiova, 1976.

[12] Stanca Fotino, *Leruit — cîntec ceremonial de înmormîntare*, în *Revista de Etnografie și Folclor*, tom. 15, nr. 2, București, 1970, p. 157.

[13] *Ibidem*, p. 159

https://biblioteca-digitala.ro

tată răspîndirea speciei cuprindea un teritoriu mult mai întins[14]. În felul acesta *leruitul* va rezista cu mult succes unor analize comparative structural-funcționale dată fiind valoarea sa documentară de excepție. Fiindcă nu numai practica leruitului în contextul ceremonialului nupțial și de înmormîntare, sau prezența stăruitoare a cuvîntului *ler* în refrenele colindelor devin edificatoare în acest sens, ci și faptul că, în conformitate cu străvechea datină a ritului de trecere, la momentul cheie al despărțirii fetei de casa părintească, mama miresei este chemată „Și să roage către soare", toate acestea stînd mărturii peremtorii că, odinioară, colindatul, nunta și înmormîntarea se desfășurau pe temeiul unor foarte precise scenarii rostuite în ambianța pe care o presupune *cultul soarelui* la strămoșii noștri[15].

Textele înseși, prin care încercăm să ne argumentăm ideile cuprinse în studiul de față, se dovedesc a fi foarte vechi. Rimele interioare, la emistih, în primele două versuri ale ambelor variante sînt, după opinia noastră, tot semne ale marii vechimi, conducîndu-ne cu gîndul spre o vreme cînd folclorul nostru cîntat cunoștea un repertoriu mult mai bogat de versuri tetrasilabice. Prezența unor cuvinte al căror înțeles s-a pierdut pe alocurea, motiv pentru care sînt eliminate și înlocuite cu altele. Cum altfel ar putea fi interpretați termeni ca gogé, zuucă (un diminutiv pentru ziuă) decît ca mărturii ale unei incontestabile mari vechimi, pe care ținem să o subliniem cu intenția voită de a supune atari documente de suflet, scrutărilor ce trebuiesc făcute dintr-o perspectivă a *arheologiei spirituale*.

Elementele de cult solar fosilate în aceste cîntece, reminescențele din rugăciunea către soare pe care măicuța miresei mai este încă invitată să le rostească cu evlavie, sau poate chiar să le cînte, ne evocă fulguitoare crîmpeie din ceea ce reprezenta acest ceremonial în ancestrala datină a tracilor care își cîntau toate legile ce le erau sigure, de neînlocuit călăuze în comportamentul lor socio-uman. Îndemnul adresat gogei de a privi prin inel, este tot o reminiscență a cultului solar, acestea fiind simboluri solare. De altfel, în unele zone etnografice, și astăzi se mai practică obiceiul ca mireasa să privească prin colac apropierea alaiului cu care vine mirele. Obiceiul este atestat, între altele, în nordul județului Vîlcea, în special la populația din zona subcarpatică.

Se poate vedea că în varianta a doua lipsește îndemnul adresat mamei miresii de a se închina soarelui. Textul acesta se completează cu versuri de mai largă prezență și circulație în repertoriul nupțial, însă versuri care îndeplinesc aceeași funcție conjuncturală de a invita mireasa să-și ia „ziua bună" de la un întreg univers căruia i-a aparținut prin naștere, copilărie și feciorie, un univers afectiv pe care îl părăsește definitiv în clipa pășirii pragului marii treceri. Dar dacă pasajul referitor la rugăciunea dedicată soarelui a fost înlocuită cu versurile „Ia-ți, mireasă, ziua bună", probabil, în primul rînd, din motive de economie de timp și numai în al doi-

[14] *Ibidem*, p. 163.

[15] Gheorghe Mușu, *Cultul Soarelui*, în *Din mitologia tracilor*, București, 1982, p. 19; Romulus Vulcănescu, *Mitologie română*, București, 1985, p. 104.

https://biblioteca-digitala.ro

lea rînd pentru că o astfel de închinare își pierdea sensul în înțelegerea pe care i-o acorda cultul creștin, vom aminti că același grup de femei a cîntat respectivul pasaj în contextul altui cîntec din repertoriul nupțial, însă legat de un alt moment al desfășurării ceremonialului de nuntă. Pentru precizarea cadrului în care își găsește locul acest cîntec cu certă funcție rituală, reproducem cuvintele informatoarelor, cuvinte consemnate în timpul efectuării înregistrărilor pe benzi magnetice: „Sîmbătă seara, în timp ce se împletește cununa de sasău, feciorii și fetele pun cununa pe capul mirelui și a miresei și cîntă horea asta“:

Inf. *C. Todoruț, M. Vușcan, M. Petri, L. Petri, V. Cîmpian*
20 IX 1961, Călățele

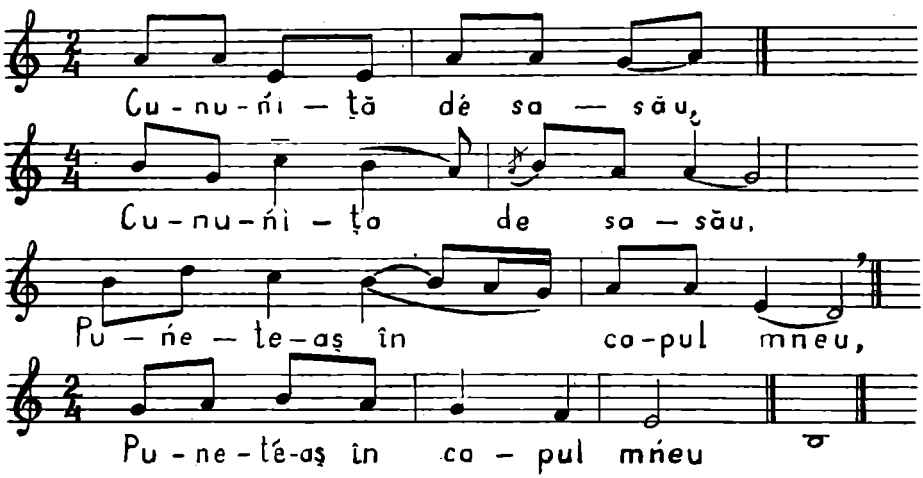

Cununiță de sasău,
Pune-te-aș în capul mneu,
De-aș ști că te pui pă bine,
Pune-te-aș în cap la mine;
De-aș ști că te pun pe rău,
Țîpa-te-aș din capul mneu
Și te-aș țîpa-ntr-on lădoi
Și-aș mai sta on an, o' doi;
Și-aș mai pune și-o lăcată
Și-aș mai sta la maica fată.
Care-i maica mniresî,
Puie-să-n cornu mesî
Și să roage către soare,
Să țîie zua mai mare,
C-are-o șiică călătoare,
Călătoare peste munți,
La părinți necunoscuți.
Nici ști rîndu cășii,
Nici năravu soacrii;
Nici ști' rîndu' grajdului,
Nici năravu socrului.

Similitudinile în plan textual sînt evidente. Funcțional, însă, acest cîntec este legat deci de momentul „șiratăului“, de seara plîngerii, ultima întîlnire a viitorilor miri cu prietenii și prietenele lor în ajunul nunții. Prezența rugăciunii către soare și în acest context este justificată, avînd — pe filiera îndelungatei deveniri a repertoriului — rațiuni ritualice explicabile, dar melodia este o variantă foarte apropiată a cîntecului mol-

https://biblioteca-digitala.ro

dovenesc „Răsai lună“, armonizată de Gavril Musicescu, ajuns, probabil, pe vale Călatei din repertoriul corului mitropolitan din Iași în urma celebrului turneu întreprins în 1890 prin Transilvania și Banat, prilej cu care a dat cîteva concerte în localitățile Brașov, Săliște, Sibiu, Lugoj, Caransebeș și Băile Herculane[16]. Acesta poate fi un exemplu de felul în care și repertoriul ritualului de nuntă poate fi supus înnoirilor, mărturia elocventă că s-a păstrat de-a lungul anilor și ceva din patrimoniul arhaic al acestui repertoriu o constituie cîntecele de *leruit la mireasă* de la Călățele și din împrejurimi.

LE CHANT DE LA JEUNE MARIÉE („LERUITUL“ MIRESEI) À CĂLĂȚELE (DÉPARTAMENT DE CLUJ)

(Résumé)

L'auteur analyse dans son étude deux variantes du chant de la jeune mariée découvertes dans le village Călățele. On y décrit tout d'abord l'importance du mariage dans le cadre de la communauté rurale roumaine, ensuite le moment de l'arrivée du cortège, le marié en tête, à la maison de la jeune fille pour la conduire à l'église, moment où les amies de la mariée l'entourent et lui chantent „leruitul“, chant qui exprime la douleur de la séparation des parents, des frères, de la maison etc.

L'auteur continue par la présentation de la signification du „leruit“ ou „aleruit“ dans toutes ses variantes, le nom du chant provenant du refrain où apparaît le terme „ler“, refrain repris après chaque vers chanté comme dans certains nöels non seulement à Călățele, mais dans d'autres zones, étendues, ethnoculturelles, c'est un phénomène qui témoigne de la grande unité structurale fonctionnelle d'un riche répertoire à nombreuse implications magiques et rituelles de la spiritualité roumaine.

On considère, également, que cette pratique dans le contexte du cérèmonial lié au mariage et à l'enterrement où la présence ferme du mot „ler“ dans les refrains des nöels témoigment du fait que, jadis, les nöels, le mariage et l'enterrement étaient fondés sur des scénarios très précis, liés, au début, au *culte du soleil* pratiqué par nos ancêtres.

[16] Doru Popovici, *Preste deal...*, în *Viața compozitorului Ion Vidu*, Timișoara, 1980, p. 45.

https://biblioteca-digitala.ro